

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, Dindarlık ve Yeni Medya Okuryazarlığı İlişkisi

Metin ÇİFTÇİ

Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı Çanakkale/Türkiye, metinciftci@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8573-7807>

Abdullah AKIN

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı Çanakkale/Türkiye, abdullahakin@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9337-302X>

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 14.03.2026
Kabul Tarihi: 18.05.2026

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Finansman: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Telif Hakkı:

© Metin Çiftçi- Abdullah Akin | Creative Commons Attribution – Noncommercial 4.0 (Cc By Nc) International License

Öz: Dijital iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, bireylerin bilgiye erişim, anlamlandırma ve değerlendirme süreçlerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, dinî bilginin dolaşım biçimlerini de etkileyerek din eğitimi ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bu araştırmanın amacı, lise mezunu bireylerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi genel amaçlarına erişim düzeyleri ile dindarlık ve yeni medya okuryazarlığı düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemektir. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeliyle yürütülmüştür. Araştırmanın örneklemini 601 lise mezunu oluşturmaktadır. Veriler, “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Genel Amaçlarına Erişim Düzey Ölçeği”, “Dini Tutum Ölçeği” ve “Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği” aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde betimleyici istatistikler, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi ile yeni medya okuryazarlığı arasında düşük düzeyde fakat anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna karşılık dindarlık ile yeni medya okuryazarlığı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi ile dindarlık arasında ise orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Alt boyut düzeyinde yapılan analizlerde, yeni medya okuryazarlığı ile en anlamlı ilişkinin DKAB ölçeğinin Dinde Aklın Yeri boyutunda ortaya çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca DKAB genel amaçlarına erişim düzeyinin yeni medya okuryazarlığının özellikle eleştirel tüketim boyutunu anlamlı biçimde yordadığı saptanmıştır. DKAB alt boyutlarının dindarlık düzeyini yordamasına ilişkin analizlerde ise Din Hakkında Bilgi, İçselleştirme ve İslam Algısı boyutlarının pozitif; Dinde Aklın Yeri boyutunun ise negatif yönlü anlamlı katkı sunduğu görülmüştür. Sonuç olarak araştırma, din eğitimi ile yeni medya okuryazarlığı arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki olmadığını; buna karşılık din eğitiminin özellikle akıl yürütme, sorgulama ve eleştirel değerlendirme boyutlarının yeni medya okuryazarlığıyla daha anlamlı biçimde kesiştiğini göstermektedir. Bu bulgu, dijital çağda din eğitiminin yalnızca dinî bilgi aktarımı değil, aynı zamanda dijital ortamlarda karşılaşılan dinî içerikleri değerlendirme kapasitesi kazandırma bağlamında da yeniden düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, DKAB, Dindarlık, Yeni Medya, Yeni Medya Okuryazarlığı, Dijitalleşme.

Atıf: Çiftçi, Metin – Akin, Abdullah. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, Dindarlık ve Yeni Medya Okuryazarlığı İlişkisi”. *Mersin İlahiyat Dergisi* 3 (2026), 201-223.

The Relationship between the Religious Culture and Ethics Course, Religiosity and New Media Literacy

Metin ÇİFTÇİ

Dr., Department of Religious Education, Faculty of Philosophy and Religious Studies, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale/Türkiye metinciftci@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8573-7807>

Abdullah AKIN

Dr. Assistant Professor, Department of Philosophy and Religious Studies, Division of Religious Education, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale/Türkiye abdullahakin@comu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9337-302X>

Research Article

History

Received: 14.03.2026

Accepted: 18.05.2026

Plagiarism:

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Funding: The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.

Competing Interests:

The author declares that have no competing interests.

Copyright:

© Metin Çiftçi-Abdullah Akın | Creative Commons Attribution – Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Abstract: The widespread expansion of digital communication technologies has significantly transformed individuals' processes of accessing, interpreting, and evaluating information. This transformation has also affected the circulation of religious knowledge, making it necessary to reconsider the relationship between religious education and new media literacy. The aim of this study is to examine the relationships between high school graduates' levels of attainment of the general objectives of the Religious Culture and Ethics (RCE) course, their religiosity levels, and their new media literacy levels. The study was conducted using the correlational survey model, one of the quantitative research methods. The sample of the study consisted of 601 high school graduates. Data were collected through the "Scale of Attainment Levels of the General Objectives of the Secondary School Religious Culture and Ethics Course," the "Religious Attitude Scale," and the "New Media Literacy Scale." Descriptive statistics, Pearson product-moment correlation analysis, and multiple linear regression analysis were used in data analysis. The findings revealed a low but significant relationship between the level of attainment of the general objectives of the RCE course and new media literacy. In contrast, no significant relationship was found between religiosity and new media literacy. A moderate and significant relationship was identified between the level of attainment of the general objectives of the RCE course and religiosity. At the sub-dimension level, the most meaningful relationship with new media literacy emerged in the Place of Reason in Religion dimension of the RCE scale. In addition, it was found that the level of attainment of the general objectives of the RCE course significantly predicted particularly the critical consumption dimension of new media literacy. Regression analyses regarding the prediction of religiosity showed that the dimensions of Knowledge about Religion, Internalization, and Perception of Islam made positive significant contributions, whereas the Place of Reason in Religion dimension made a negative significant contribution. In conclusion, the study shows that there is no direct and strong relationship between religious education and new media literacy; however, the dimensions of religious education related to reasoning, questioning, and critical evaluation intersect more meaningfully with new media literacy. This finding suggests that, in the digital age, religious education should be reconsidered not only in terms of transmitting religious knowledge but also in terms of equipping individuals with the capacity to evaluate religious content encountered in digital environments.

Keywords: Religious Education, Religious Culture and Ethics (RCE), Religiosity, New Media, New Media Literacy, Digitalization.

Cite as: Çiftçi, Metin – Akın, Abdullah. "The Relationship between the Religious Culture and Ethics Course, Religiosity and New Media Literacy". *Mersin Theology Journal* 3 (2026), 201-223.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, Dindarlık ve Yeni Medya Okuryazarlığı İlişkisi*

Giriş

Dijital iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, bireylerin bilgiye erişim, etkileşim ve anlamlandırma süreçlerini önemli ölçüde dönüştürmüştür. İnternet temelli iletişim ortamları, bireyleri yalnızca medya içeriklerinin tüketicisi olmaktan çıkararak aynı zamanda içerik üreticisi ve dolaşıma sokucusu hâline getirmiştir.¹ Bu dönüşüm özellikle gençler açısından daha görünürdür. Çünkü genç bireyler dijital ortamlarda daha yoğun zaman geçirmekte, gündelik bilgi edinme süreçlerini önemli ölçüde bu mecralar üzerinden sürdürmektedir. Yeni medya ortamları bilgiye erişimi kolaylaştırmakla birlikte, doğruluğu denetlenmemiş içeriklerin dolaşımını da hızlandırmaktadır. Algoritmik yönlendirmeler, yankı odaları ve dijital dezenformasyon gibi olgular, bireylerin karşılaştıkları içerikleri eleştirel süzgeçten geçirebilme kapasitesini daha önemli hâle getirmektedir.²

Bu dönüşüm, dinî bilgi ve değerlerin dolaşımı açısından da önem taşımaktadır. Geleneksel olarak aile, okul ve yüz yüze din eğitimi ortamları aracılığıyla aktarılan dinî bilgi, günümüzde internet siteleri, sosyal medya platformları, video içerikleri ve mobil uygulamalar üzerinden farklı yorum ve temsillerle dolaşıma girmektedir.³ Din ve medya ilişkisini ele alan çalışmalar, dinî bilgiye ulaşmada medyanın giderek daha merkezi bir konum kazandığını ve dinî organizasyonların dijital iletişim araçlarını yoğun biçimde kullandığını göstermektedir.⁴ Bu durum, dinî bilginin erişilebilirliğini artırırken; güvenilirlik, doğruluk, otorite ve anlamlandırma gibi yeni sorun alanlarını da beraberinde getirmektedir.

Özellikle genç bireylerin dinî bilgiye ulaşma, soru sorma ve farklı dinî söylemleri takip etme süreçlerinde interneti aktif biçimde kullanmaları, bu tartışmayı daha da önemli kılmaktadır.⁵ Ergenlik ve gençlik dönemlerinde kimlik gelişimi, değer yönelimi ve dinî tutumların biçimlenmesi dikkate alındığında, dijital ortamlarda karşılaşılan dinî içeriklerin bireyler üzerindeki etkisinin daha belirgin hâle geldiği söylenebilir.⁶ Bu bağlamda mesele, bireylerin yalnızca dinî bilgiye erişmesi değil; bu bilgiyi hangi ölçütlerle

* Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AKIN danışmanlığında 12.02.2025 tarihinde tamamlanan “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Genel Amaçlarına Erişim Düzeyi, Dindarlık ve Yeni Medya Okuryazarlığı İlişkisi” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye, 2025) / This article is extracted from my doctorate dissertation entitled “The Relationship Between the Level of Attainment of the General Objectives in Religious Culture and Ethics Course, Religiosity, and New Media Literacy”, supervised by Assistant Professor Abdullah AKIN (Ph.D. Dissertation, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye, 2025). Bu çalışma için ÇOMÜ Rektörlüğü, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bilimsel Etik Kurulu’ndan 21.10.2022 tarih ve 17/46 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

¹ Henry Jenkins, *Convergence Culture* (New York; London: New York University Press, 2008), 2-3.

² Geert Lovink, *Sosyal Medyanın Dipsiz Kuyusu* (İstanbul: Otonom Politika, 2017), 15-40; Zeynep Tüfekçi, “Algorithmic Harms beyond Facebook and Google: Emergent Challenges of Computational Agency”, *Colorado Technology Law Journal* 13 (2015), 203-218.

³ Stewart M. Hoover - Nabil Echchaibi (ed.), *The Third Spaces of Digital Religion* (London: Routledge, 2023), 1-15; Ömer Menekşe, “Dinin Dijitalleşmesi ve Mobil Uygulamalar”, *Dijitalleşen Din*, ed. Mete Çamdereli vd. (İstanbul: Köprü Kitapları, 2015), 151-174.

⁴ Mustafa Çuhadar, “Dijital Din ve Diyanet”, *Dijitalleşen Din*, ed. Mete Çamdereli vd. (İstanbul: Köprü Kitapları, 2015), 175-222; Mahmut Samar - Ahmet Mekin Kandemir (ed.), *Dijital Dünyada Din ve Medya* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021), 9-20.

⁵ Zehra Gelici, “Gençlerin Dini Bilgi Edinmesinde İnternetin Rolü”, *Dijital Dünyada Din ve Medya*, ed. Mahmut Samar - Ahmet Mekin Kandemir (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021), 141-160.

⁶ Hayati Hökelekli, “Gençlik ve Din”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli, Değerler Eğitimi Merkezi yayınları (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi (DEM), 2015), 9-32.

değerlendirdiği, güvenilir kaynağı nasıl ayırt ettiği ve dijital içerikleri hangi eleştirel çerçeveye yorumladığıdır.

Dijital ortamlarda karşılaşılan içeriklerin değerlendirilmesi, yalnızca teknik kullanım becerisiyle açıklanabilecek bir süreç değildir. Bu nedenle medya okuryazarlığı ve yeni medya okuryazarlığı, bireyin medya mesajlarına erişme, onları çözümleme, farklı kaynakları karşılaştırma ve içerikleri eleştirel biçimde değerlendirme kapasitesi olarak ele alınmaktadır.⁷ Bu yeterlik alanı, dijital araçların kullanımından çok, içeriklerin doğruluğunu, bağlamını ve yönlendirici niteliğini sorgulayabilmeyi ifade etmektedir. Din eğitimi literatürü, öğretim sürecinin yalnızca bilgi aktarımını değil, anlamlandırma, eleştirel düşünme ve bilinçli tutum geliştirmeyi de içermesi gerektiğini vurgularken,⁸ dindarlık literatürü dinî inanç, tutum, deneyim ve davranışları çok boyutlu bir yapı içinde ele almaktadır.⁹ Bu yönüyle üç literatür birlikte değerlendirildiğinde, dijital ortamlarda dolaşıma giren dinî içeriklerin birey tarafından nasıl değerlendirildiği sorusu ortak bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın problemi, DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi, dindarlık ve yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin, özellikle dijital ortamlarda dolaşıma giren dinî içeriklerin değerlendirilmesi bağlamında, ampirik olarak yeterince incelenmemiş olmasıdır. Bununla birlikte mevcut literatür incelendiğinde medya okuryazarlığı, din eğitimi ve dindarlık kavramlarının çoğunlukla birbirinden bağımsız biçimde ele alındığı görülmektedir. Dinin dijitalleşmesi, dinî organizasyonların medya kullanımı, gençlerin internetten dinî bilgi edinmesi ve dijital dinî söylemler üzerine önemli çalışmalar bulunmasına rağmen¹⁰ örgün din eğitiminin bilişsel ve tutumsal çıktıları ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin dindarlık değişkeniyle birlikte incelendiği ampirik araştırmalar sınırlıdır. Bu çalışma, söz konusu boşluğa katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, lise mezunu bireylerin ortaöğretim sürecinde aldıkları DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyleri ile dindarlık ve yeni medya okuryazarlığı düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemektir. Araştırmada ayrıca, bu değişkenler arasındaki ilişkilerin yalnızca toplam puan düzeyinde değil, alt boyutlar düzeyinde nasıl biçimlendiği de değerlendirilmektedir. Böylece çalışma, din eğitimi, dindarlık ve yeni medya okuryazarlığını aynı model içinde ele alarak, özellikle din eğitiminin hangi boyutlarda yeni medya okuryazarlığıyla daha görünür biçimde ilişkilendiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

⁷ Patricia Aufderheide, *Media Literacy: A Report of The National Leadership Conference on Media Literacy* (Washington, D.C.: Communications and Society Program, The Aspen Institute, 1993), 1; Renee Hobbs, *Digital and Media Literacy: A Plan of Action* (Washington, D.C.: Aspen Institute, 2010), 7-30; W. James Potter, *Media Literacy* (Los Angeles: SAGE Publications, 2016), 31-45.

⁸ Recep Kaymakcan - Hasan Meydan (ed.), *Ahlak Değerler ve Eğitimi* (İstanbul: Dem, 2016), 9-20; MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu* (Ankara, 2010), 5-20; MEB, *DKAB Dersi Öğretim Programı: (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)* (Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018), 8-25; MEB, *DKAB Dersi Öğretim Programı: (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)* (Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018), 10-30.

⁹ Charles Y. Glock - Rodney Stark, *Religion and Society in Tension* (Chicago: Rand McNally & Company, 1966), 20-40; Ralph W. Hood vd., *The Psychology of Religion: An Empirical Approach* (New York: The Guilford Press, 2018), 1-15.

¹⁰ Mete Çamdereli vd. (ed.), *Dijitalleşen Din: Medya ve Din 2* (İstanbul: Köprü Kitapları, 2015), 7-20; Çuhadar, "Dijital Din ve Diyanet", 175-222; Gelici, "Gençlerin Dini Bilgi Edinmesinde İnternetin Rolü", 141-160; Menekşe, "Dinin Dijitalleşmesi ve Mobil Uygulamalar", 151-174; Samar - Kandemir, *Dijital Dünyada Din ve Medya*, 9-20.

Araştırma Soruları ve Hipotezler

Bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Lise mezunlarının DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyleri ile yeni medya okuryazarlığı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Lise mezunlarının dindarlık düzeyleri ile yeni medya okuryazarlığı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi ve dindarlık düzeyi birlikte yeni medya okuryazarlığını anlamlı biçimde yordamakta mıdır?
5. DKAB alt boyutları yeni medya okuryazarlığı ve dindarlık üzerinde anlamlı yordayıcı etkilere sahip midir?
6. DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi, yeni medya okuryazarlığının alt boyutlarını anlamlı biçimde yordamakta mıdır?
7. DKAB dersi alt boyutları, dindarlık düzeyini anlamlı biçimde yordamakta mıdır?

Bu sorular doğrultusunda aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H1: Katılımcıların DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyleri ile yeni medya okuryazarlığı düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Katılımcıların dindarlık düzeyleri ile yeni medya okuryazarlığı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Katılımcıların DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyleri ile dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

H4: DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi ve dindarlık düzeyi birlikte yeni medya okuryazarlığını anlamlı biçimde yordamaktadır.

H5: DKAB dersi alt boyutları, yeni medya okuryazarlığını anlamlı biçimde yordamaktadır.

H6: DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi, yeni medya okuryazarlığının alt boyutlarını anlamlı biçimde yordamaktadır.

H7: DKAB dersi alt boyutları, dindarlık düzeyini anlamlı biçimde yordamaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Yeni Medya Okuryazarlığı

Yeni medya okuryazarlığı, bireyin dijital ortamlarda karşılaştığı içeriklere erişme, bunları çözümleme, değerlendirme ve gerektiğinde içerik üretme süreçlerindeki bilişsel ve eleştirel yeterliğini ifade etmektedir. Medya okuryazarlığı kavramı başlangıçta medya mesajlarını anlama ve çözümleme becerileri üzerinden tartışılmış olsa da, dijitalleşmeyle birlikte bu alan genişlemiş; algoritmik yönlendirmeleri fark etme, farklı kaynakları karşılaştırma ve çevrim içi ağlarda bilinçli katılım gösterme gibi boyutları da içermeye başlamıştır.¹¹ Bu nedenle yeni medya okuryazarlığı yalnızca teknik kullanım becerisi değil, aynı zamanda eleştirel ve etik bir yeterlik alanıdır.

Dinî içerikler söz konusu olduğunda yeni medya okuryazarlığı daha da önem kazanmaktadır. Çünkü çevrim içi ortamda dinî bilgi, kurumsal söylemler, bireysel yorumlar

¹¹ Sonia Livingstone, "Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies", *The Communication Review* 7/1 (2004), 3-14; Potter, *Media Literacy*, 31-45.

ve popüler temsiller aynı mecrada yan yana bulunabilmektedir. Bu durum, bireyin yalnızca bilgiye ulaşmasını değil; kaynağı, bağlamı ve güvenilirliği de değerlendirmesini gerekli kılmaktadır.¹²

1.2. Din Eğitimi ve Dijital Ortam

Din eğitimi, bireyin dinî bilgiye sistematik biçimde ulaşmasını, bu bilgiyi anlamlandırmasını ve yaşamla ilişkilendirmesini amaçlayan pedagojik bir süreçtir.¹³ DKAB dersi de bu bağlamda öğrencilerin dinî bilgi, tutum ve değerlendirme becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Ancak dijitalleşen toplumsal yapı, din eğitiminin yalnızca sınıf içi bilgi aktarımı üzerinden değerlendirilmesini yetersiz kılmaktadır. Öğrenciler dinî içeriklerle artık sadece öğretim programı üzerinden değil, sosyal medya, video platformları, forumlar ve mobil uygulamalar aracılığıyla da karşılaşmaktadır.

Dinî organizasyonların dijital iletişimi kurumsal olarak benimsemesi ve internetin dinî içerik aktarımında işlevsel bir alan hâline gelmesi, din eğitiminin bu yeni medya gerçekliğini dikkate almasını gerekli kılmaktadır.¹⁴ Bu nedenle DKAB dersinin genel amaçlarına erişim düzeyi ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi, din eğitiminin dijital bağlamdaki işlevini anlamak açısından önem taşımaktadır.

1.3. Dindarlık ve Değişkenler Arasındaki Kuramsal İlişki

Dindarlık, bireyin dinî inançları, tutumları, deneyimleri ve davranışlarıyla ilişkili çok boyutlu bir yapıdır.¹⁵ Din psikolojisi ve din sosyolojisi literatürü, dindarlığın yalnızca bilişsel bir kabul değil; duygusal, davranışsal ve ilişkisel boyutları olan bir yönelim olduğunu göstermektedir.¹⁶ Bu nedenle dindarlık, örgün din eğitiminin bilişsel ve tutumsal çıktılarıyla ilişkilendirilebilecek temel değişkenlerden biridir. Bununla birlikte dindarlık ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin doğrudan ve güçlü olacağı varsayımı kuramsal olarak zorunlu değildir. Dindarlık daha çok dinî yönelim, bağlılık ve değer yapısıyla; yeni medya okuryazarlığı ise içerik çözümleme, eleştirel değerlendirme ve dijital farkındalık becerileriyle ilişkilidir. Bu nedenle iki değişken arasında genel bir korelasyondan ziyade, ilişkinin seçici alt boyutlar üzerinden ortaya çıkması veya istatistiksel olarak anlamlı bir bütüncül bağın bulunmaması daha olası görünmektedir. Bu araştırmanın kuramsal dayanağı da bu noktada şekillenmekte olup din eğitimi ile dindarlık arasında daha güçlü bir ilişki beklenirken, din eğitimi ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin daha seçici alt boyutlarda görünür olması beklenmektedir.

Her ne kadar araştırmanın kuramsal arka planı dijitalleşen dinî bilgi ekosistemine, çevrim içi otorite sorunlarına ve eleştirel değerlendirme süreçlerine temas etse de, mevcut çalışmanın ampirik kapsamı bu geniş problem alanının yalnızca belirli bir bölümünü incelemektedir. Bu çerçevede çalışma, dijital dinî içeriklerle karşılaşma ve onları değerlendirme pratiklerini doğrudan ölçen bir tasarımdan ziyade DKAB dersinin genel amaçlarına erişim, dindarlık ve yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkisel örüntüleri ortaya koyan bir modele dayanmaktadır.

¹² Gelici, "Gençlerin Dini Bilgi Edinmesinde İnternetin Rolü", 156; Samar - Kandemir, *Dijital Dünyada Din ve Medya*, 9-20.

¹³ MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, 5-20; MEB, *DKAB Dersi Öğretim Programı: (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 8-25; MEB, *DKAB Dersi Öğretim Programı: (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*, 10-30.

¹⁴ Çuhadar, "Dijital Din ve Diyanet", 175-122; Menekşe, "Dinin Dijitalleşmesi ve Mobil Uygulamalar", 152.

¹⁵ Glock - Stark, *Religion and Society in Tension*, 20-40; Hood vd., *The Psychology of Religion*, 380-390.

¹⁶ Asım Yapıcı, "Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 100; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 84-90.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, lise mezunu bireylerin DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyleri, dindarlık düzeyleri ve yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma desenidir.¹⁷ Bu modelde araştırmacı, değişkenler üzerinde herhangi bir müdahalede bulunmadan mevcut durumu incelemekte ve değişkenler arası ilişkileri istatistiksel yöntemlerle analiz etmektedir.¹⁸ Bu model çerçevesinde katılımcıların kişisel bilgi formu, DKAB dersi genel amaçlarına erişim, dindarlık ve yeni medya okuryazarlığı ölçeklerinden elde edilen veriler arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2021–2022 eğitim-öğretim yılı sonunda imam hatip liseleri dışındaki ortaöğretim kurumlarından mezun olan bireyler oluşturmaktadır. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) verilerine göre söz konusu dönemde lise ve dengi okullardan mezun olan toplam öğrenci sayısı 923.037'dir. Bu sayıdan imam hatip liselerinden mezun olan öğrenciler çıkarıldığında evren büyüklüğü 798.427 olarak hesaplanmıştır.¹⁹

Krejcie ve Morgan'ın örneklem büyüklüğü tablosuna göre %95 güven düzeyi ve .05 hata payı esas alındığında bu büyüklükteki bir evren için en az 384 katılımcıdan oluşan örneklem yeterli görülmektedir. Bununla birlikte G*Power yazılımı aracılığıyla yapılan güç analizinde, araştırma hipotezlerinin test edilebilmesi için örneklem büyüklüğünün en az 400 olması gerektiği hesaplanmıştır.²⁰

Örneklem, basit seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir.²¹ Bu kapsamda 2021–2022 eğitim-öğretim yılı sonunda imam hatip liseleri dışındaki ortaöğretim kurumlarından mezun olmuş gönüllü bireyler araştırmaya dâhil edilmiştir. Öncelikle çevrim içi formlar aracılığıyla veri toplanmış, yeterli sayıya ulaşamaması üzerine üniversite hazırlık kursları ile üniversitelerin hazırlık ve birinci sınıf öğrencileri öncelikli araştırma sahası olarak belirlenmiş ve basılı anket formları uygulanmıştır. Toplanan veriler gözden geçirilmiş; eksik ve özensiz doldurulan 223 form çıkarıldıktan sonra 673 form analize alınmıştır. Daha sonra normallik ve uç değer incelemeleri sonucunda 72 veri seti dışlanmış ve analizler 601 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinden yürütülmüştür.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Veri toplama aracı; kişisel bilgi formu ile birlikte üç ölçekten oluşmaktadır:

- Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Genel Amaçlarına Erişim Düzey Ölçeği

¹⁷ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkler Teknikler* (Ankara: Nobel Yayınları, 2018), 114.

¹⁸ Şener Büyükoztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017), 16.

¹⁹ Önder, "İmam Hatiplerin Tüm Okullara Oranı 13,5", <https://onder.org.tr/> (2022); ÖSYM, "YKS'ye ilk kez 3 milyon üzerinde başvuru geldi (25.03.2022)", 2022.

²⁰ Franz Faul vd., "Statistical Power Analyses Using G*Power 3.1: Tests for Correlation and Regression Analyses", *Behavior Research Methods* 41/4 (2009), 1151.

²¹ Büyükoztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 88; Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar ilkler teknikler*, 151.

- Dini Tutum Ölçeği
- Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği

2.3.1. Ortaöğretim DKAB Dersi Genel Amaçlarına Erişim Düzey Ölçeği

Çakmak ve Ay tarafından geliştirilen ölçek, öğrencilerin DKAB dersinin genel amaçlarına erişim düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır.²² Ölçek; “Din Hakkında Bilgi”, “İslam Algısı”, “Dinde Aklın Yeri” ve “İçselleştirme” olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Toplam 15 maddeden oluşan ölçek 5’li Likert tipindedir. Öleekten alınabilecek en yüksek puan 75’tir. Alt boyutlardan ilk üçü için en yüksek puan 20, dördüncü alt boyut için ise 15’tir. Yüksek puan, öğrencilerin DKAB dersi amaçlarına erişim düzeylerinin arttığını göstermektedir.

Ölçek, 2010 DKAB öğretim programı temel alınarak geliştirilmiş olmakla birlikte, araştırma grubunun eğitim sürecinde hem 2010 hem de 2018 öğretim programlarına tabi olması nedeniyle içerik açısından uygun görülmüştür.²³

2.3.2. Dini Tutum Ölçeği

Ok tarafından geliştirilen Dini Tutum Ölçeği, bireylerin dindarlık düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır.²⁴ Ölçek sekiz maddeden oluşmakta ve 5’li Likert tipinde derecelendirilmektedir. Ölçek; bilişsel, duyuşsal, davranışsal ve ilişkisel olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Öleekten alınan yüksek puanlar bireyin dindarlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Öleğin toplam varyansı açıklama oranı %86’dır.

2.3.3. Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği

Koç ve Barut tarafından geliştirilen Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği dört alt boyuttan oluşmaktadır: Fonksiyonel Tüketim, Eleştirel Tüketim, Fonksiyonel Üretim ve Eleştirel Üretim. Ölçek 35 maddeden oluşmakta ve 5’li Likert tipinde derecelendirilmektedir. Öleekten alınan yüksek puanlar bireyin yeni medya okuryazarlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.²⁵

Öleğin alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .85, .87, .89 ve .93 olarak hesaplanmıştır. Öleğin açıkladığı toplam varyans oranı %55’tir. Ölçek başlığında üniversite öğrencilerine yönelik olduğu belirtilmekle birlikte farklı yaş ve örneklem gruplarında da kullanıldığı ve geçerlik-güvenirlilik koşullarını sağladığı rapor edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklerin iç tutarlılığını belirlemek amacıyla Cronbach Alpha güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre Ortaöğretim DKAB Dersi Genel Amaçlarına Erişim Düzey Ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Öleğin alt boyutlarına ilişkin güvenirlik katsayıları ise Din Hakkında Bilgi için .85, İslam Algısı için .87, Dinde Aklın Yeri için .89 ve İçselleştirme için .93 olarak hesaplanmıştır.

²² Ahmet Çakmak - Mustafa Fatih Ay, “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Genel Amaçlarına Erişim Düzey Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (2016), 43-66.

²³ MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi* (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) *Öğretim Programı ve Kılavuzu*; MEB, *DKAB Dersi Öğretim Programı: (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*; MEB, *DKAB Dersi Öğretim Programı: (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*.

²⁴ Üzeyir Ok, “Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 528-549.

²⁵ Mustafa Koç - Esra Barut, “Development and Validation of New Media Literacy Scale (NMLS) for University Students”, *Computers in Human Behavior* 63 (2016), 834-843.

Dini Tutum Ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı .92 olarak bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin güvenirlik katsayıları biliş boyutu için .88, duygu boyutu için .86, davranış boyutu için .84 ve ilişki boyutu için .82 olarak hesaplanmıştır.

Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı .94 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin güvenirlik katsayıları fonksiyonel tüketim için .88, eleştirel tüketim için .90, fonksiyonel üretim için .87 ve eleştirel üretim için .89 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen Cronbach Alpha değerlerinin .70'in üzerinde olması, ölçeklerin araştırma örneklemini için yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Araştırmada elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 27 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veri seti analiz öncesinde gözden geçirilmiş; eksik, hatalı veya özensiz doldurulan formlar değerlendirme dışı bırakılmıştır. Ölçeklerin farklı madde sayılarına sahip olması nedeniyle karşılaştırılabilirliği sağlamak amacıyla ölçek ve alt boyut puanları madde sayısına bölünerek ortalama puanlar hesaplanmış, böylece tüm değişkenler 1 ile 5 arasında standartlaştırılmış puanlar üzerinden yorumlanmıştır.

Parametrik testlerin uygulanabilmesi için verilerin normal dağılım varsayımını karşılaması gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle ölçek ve alt boyutlara ilişkin çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) katsayıları hesaplanmıştır. Normal dağılım varsayımının sağlanması için bu değerlerin -1.8 ile +1.8 aralığında bulunması gerektiği kabul edilmiştir.²⁶ Tablo 1'de sunulan çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde, tüm ölçek ve alt boyutların belirtilen aralıkta yer aldığı ve parametrik testler için gerekli normallik varsayımını sağladığı görülmüştür.

Normallik varsayımının sağlanmasını güçlendirmek amacıyla istatistiksel testlerin yanı sıra görsel inceleme yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Bu doğrultuda her bir ölçek ve alt boyut için histogram grafikleri ile Q-Q (Quantile-Quantile) grafikleri incelenmiş; dağılımların normale yakın bir seyir izlediği ve belirgin bir sapma göstermediği gözlemlenmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere ve Alt Boyutlarına Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Ölçek/Alt Boyut	Çarpıklık	Basıklık
Din Hakkında Bilgi Boyutu	-.572	-.275
İslam Algısı Boyutu	-.967	.181
Dinde Aklın Yeri Boyutu	-.728	.195
İçselleştirme Boyutu	-.451	.142
DKAB Genel Amaçlarına Erişim Düzeyi Toplam	-.548	-.090
Biliş Boyutu	-1.572	1.276
Duygu Boyutu	-.114	.430
Davranış Boyutu	.051	.760
İlişki Boyutu	-.028	-.350
Dindarlık Toplam	-.330	.596
Fonksiyonel Tüketim Boyutu	-.395	.568

²⁶ Andy P. Field, *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics* (London: Sage Publications Inc, 2018), 341; Frederick J. Gravetter vd., *Essentials of Statistics for the Behavioral Sciences* (Boston: Cengage Learning, 2021), 49.

Eleştirel Tüketim Boyutu	-.301	.578
Fonksiyonel Üretim Boyutu	-.406	.077
Eleştirel Üretim Boyutu	-.136	.001
Yeni Medya Okuryazarlığı Toplam	-.047	.027

Normal dağılım varsayımını karşılamayan veri setlerinde uç değer analizi yapılmıştır. Tek değişkenli uç değerlerin tespiti için z puanları hesaplanmış ve ± 3.29 dışındaki değerler uç değer olarak kabul edilmiştir.²⁷ Çok değişkenli uç değerlerin belirlenmesinde ise Mahalanobis uzaklığı kullanılmış; $p < .001$ düzeyinde anlamlı olan gözlemler veri setinden çıkarılmıştır. Bu işlemler sonucunda istatistiksel olarak aykırı olduğu belirlenen gözlemler veri setinden çıkarılmış ve analizler için normal dağılım varsayımını sağlayan nihai veri seti (N=601) elde edilmiştir.

Değişkenler arasındaki doğrusal ilişkilerin belirlenmesinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır. Bu kapsamda DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi, dindarlık düzeyi ve yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkiler hem toplam puan hem de alt boyutlar düzeyinde incelenmiştir. Korelasyon katsayılarının yorumlanmasında 0.00-0.29 arası düşük, 0.30-0.69 arası orta, 0.70-1.00 arası yüksek düzey ilişki olarak değerlendirilmiştir.²⁸

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki yordayıcı gücünü belirlemek amacıyla stepwise (aşamalı) çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu yöntem, yordayıcıların bağımlı değişken üzerindeki göreceli katkısı istatistiksel olarak en anlamlıdan başlayan bir düzende incelenmek amacıyla tercih edilmiştir.²⁹

Regresyon analizlerinde varsayım kontrolleri sistematik biçimde gerçekleştirilmiştir. Değişkenler arasındaki doğrusal ilişki varsayımı saçılma diyagramları (scatter plots) aracılığıyla incelenmiş ve doğrusallığın sağlandığı teyit edilmiştir. Çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) sorunu tolerans (.10'dan büyük) ve varyans şişkinlik faktörü (VIF, 10'dan küçük) değerleriyle değerlendirilmiş, analizlerde bu varsayımın ihlal edilmediği belirlenmiştir. Hata terimlerinin bağımsızlığı ise Durbin-Watson katsayısı ile test edilmiş, elde edilen değerlerin (1.5-2.5 aralığında) kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu görülmüştür.³⁰ Tüm istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi en az $p < .05$ olarak belirlenmiştir.

Araştırmada gerçekleştirilen çoklu doğrusal regresyon analizlerinde, değişkenlerin modele dâhil edilme yönü kuramsal literatürün temel kabullerine dayandırılmıştır. Din eğitimi literatüründe örgün öğretim sürecinin (DKAB dersi), bireylerin bilişsel, duyuşsal ve tutumsal gelişimlerine etki ederek dindarlık yönelimlerini şekillendirdiği varsayılmaktadır.³¹ Bu nedensel varsayımdan hareketle, analizlerde DKAB genel amaçlarına erişim düzeyi yordayıcı (bağımsız) değişken, dindarlık düzeyi ise yordanan (bağımlı) değişken olarak konumlandırılmıştır. Bununla birlikte, regresyon analizinin doğası gereği kesin bir nedensellik iddiasından ziyade, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki ortak ve özgül açıklayıcı payları (varyans) değerlendirilmiştir.

²⁷ Linda S. Fidell - Barbara Tabachnick, *Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı*, çev. Mustafa Baloğlu (İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015), 74.

²⁸ Büyükköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 192.

²⁹ Sezai Korkmaz, "Din Bilimlerinde Korelasyon ve Regresyon Analizleri", *Din Bilimlerinde Nicel Yöntem. Teorik Temel, Analiz, Yorumlama ve Raporlama*, ed. Ali Ayten (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022), 73-93.

³⁰ Field, *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*, 419.

³¹ Hökelekli, "Gençlik ve Din", 29; MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, 5-10; MEB, *DKAB Dersi Öğretim Programı: (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*, 8-18; MEB, *DKAB Dersi Öğretim Programı: (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*, 10-22.

3. Bulgular

Bu bölümde araştırma hipotezleri doğrultusunda gerçekleştirilen istatistiksel analiz sonuçları sunulmuştur. Hipotezler sırasıyla test edilmiş ve elde edilen bulgular ilgili tablolar eşliğinde raporlanmıştır.

3.1. Katılımcılara Ait Betimleyici İstatistikler

Araştırmada kullanılan ölçek ve alt boyutlara ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Ortaöğretim DKAB Dersi Genel Amaçlarına Erişim, Dindarlık ve Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeklerinin Genel ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Betimleyici İstatistikler

Ölçek	Alt Boyutlar/Genel Toplam	N	En Küçük Değer	En Büyük Değer	$\bar{x}$	ss
Ortaöğretim DKAB Dersi Genel Amaçlarına Erişim Ölçeği	Din Hakkında Bilgi	601	1.00	5.00	4.17	.75
	İslam Algısı	601	1.00	5.00	4.26	.79
	Dinde Aklın Yeri	601	2.25	5.00	4.29	.60
	İçselleştirme	601	1.00	5.00	3.79	.83
	Ölçek Toplam	601	2.13	5.00	4.15	.61
Dindarlık Ölçeği	Biliş	601	2.50	5.00	4.56	.71
	Duygu	601	1.00	5.00	2.79	.89
	Davranış	601	1.00	5.00	2.95	.84
	İlişki	601	1.00	5.00	3.50	1.00
	Ölçek	601	1.38	5.00	3.45	.68
Yeni Medya Okuryazarlığı Ölçeği	Fonksiyonel Tüketim	601	1.29	5.00	3.98	.59
	Eleştirel Tüketim	601	1.55	5.00	3.96	.56
	Fonksiyonel Üretim	601	1.57	5.00	3.92	.68
	Eleştirel Üretim	601	1.50	5.00	3.64	.67
	Ölçek Toplam	601	2.31	5.00	3.86	.53

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeylerinin genel olarak yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{x}=4.15$). Alt boyutlar arasında en yüksek ortalamanın Dinde Aklın Yeri ($\bar{x}=4.29$) ve İslam Algısı ($\bar{x}=4.26$) boyutlarında toplandığı anlaşılmaktadır. Dindarlık ölçeğinde ise en yüksek ortalama Biliş boyutunda ($\bar{x}=4.56$), en düşük ortalama ise Duygu boyutunda ($\bar{x}=2.79$) elde edilmiştir. Yeni medya okuryazarlığı ölçeğinde genel ortalamanın görece yüksek olduğu ($\bar{x}=3.86$), alt boyutlar arasında en yüksek ortalamanın Fonksiyonel Tüketim ($\bar{x}=3.98$), en düşük ortalamanın ise Eleştirel Üretim ($\bar{x}=3.64$) boyutunda olduğu görülmektedir.

Tablo 2 genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların DKAB dersi amaçlarına erişim ve yeni medya okuryazarlığı puanlarının görece yüksek; dindarlık puanlarının ise alt boyutlara göre daha farklılaşmış bir dağılım gösterdiği anlaşılmaktadır.

3.2. Yeni Medya Okuryazarlık Düzeyi, DKAB Genel Amaçlarına Erişim Düzeyi ve Dindarlık Düzeyi Arasındaki İlişkilere Dair Sonuçlar

Araştırmanın H1 ve H2 hipotezlerini sınamak amacıyla yeni medya okuryazarlığı, DKAB genel amaçlarına erişim düzeyi ve dindarlık düzeyi arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Tablo 3. Yeni Medya Okuryazarlığı ile DKAB Genel Amaçlarına Erişim Düzeyi ve Dindarlık Düzeyi Arasındaki Korelasyonlar

	DKAB Genel Amaçlarına Erişim	Dindarlık
Yeni Medya Okuryazarlığı	.122*	-.005

*p < .01

Tablo 3'e göre yeni medya okuryazarlığı ile DKAB genel amaçlarına erişim düzeyi arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=.122$, $p<.01$). Buna karşılık yeni medya okuryazarlığı ile dindarlık düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($r=-.005$, $p>.05$). Bu bulgular doğrultusunda H1 hipotezi desteklenmiş, H2 hipotezi desteklenmemiştir. DKAB ile dindarlık arasındaki ilişki (H3 Hipotezi) ise daha sonra alt boyutlu analizler ve regresyon sonuçlarıyla ayrıca değerlendirilmektedir.

3.3. DKAB Genel Amaçlarına Erişim ve Dindarlık Düzeyinin Yeni Medya Okuryazarlığını Yordamasına İlişkin Bulgular

Yeni medya okuryazarlığı düzeyini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi (stepwise) yapılmıştır.

Tablo 4. Yeni Medya Okuryazarlığı Düzeyi, DKAB Genel Amaçlarına Erişim Düzeyi ve Dindarlık Düzeyi Arasındaki Çoklu Regresyon Analizi (Stepwise)

		B	Standart Hata	β	t	p	Tolerans	VIF	Durbin-Watson
1. Aşama	Sabit	3.431	.147		23.354	<.001			2.117
	DKAB Genel Amaçlarına Erişim	.105	.035	.122	3.021	.003	1.00	1.000	
2. Aşama	Sabit	3.506	.151		23.224	<.001			2.117
	DKAB Genel Amaçlarına Erişim	.150	.041	.175	3.663	<.001	.715	1.398	
	Dindarlık	-.076	.037	-.099	-2.064	.039			

1. Aşama için $\Delta R^2 = .015$; 2. Aşama için $\Delta R^2 = .022$ ($p<.05$).

Yordayıcılar: DKAB Genel Amaçlarına Erişim, Dindarlık

Bağımlı Değişken: Yeni Medya Okuryazarlığı

Tablo 4 incelendiğinde, ilk aşamada yalnızca DKAB genel amaçlarına erişim düzeyinin modele dahil edildiği ve bu değişkenin yeni medya okuryazarlığını pozitif ve anlamlı biçimde yordadığı görülmektedir ($\beta=.122$, $p=.003$). İlk model yeni medya okuryazarlığındaki varyansın yaklaşık %1.5'ini açıklamaktadır ($\Delta R^2=.015$). İkinci aşamada modele dindarlık değişkeni de eklenmiş; DKAB erişim düzeyinin etkisi artarak sürerken ($\beta=.175$, $p<.001$),

dindarlık düzeyinin yeni medya okuryazarlığını negatif yönde ve anlamlı biçimde yordadığı belirlenmiştir ($\beta = -.099$, $p = .039$). Nihai modelin açıklayıcılığı düşük olmakla birlikte anlamlıdır ve toplam varyansın yaklaşık %2.2'sini açıklamaktadır ($\Delta R^2 = .022$).

Bu bulgular, DKAB genel amaçlarına erişim düzeyi yükseldikçe yeni medya okuryazarlığının arttığını, buna karşılık dindarlık düzeyinin modele eklendiğinde negatif yönlü bir katkı sunduğunu göstermektedir. Bu sonuç doğrultusunda H4 hipotezi desteklenmiştir.

3.4. Yeni Medya Okuryazarlığı, DKAB Alt Boyutları ve Dindarlık Alt Boyutları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Yeni medya okuryazarlığı, DKAB alt boyutları ve dindarlık alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 5. Yeni Medya Okuryazarlığı ile DKAB Genel Amaçlarına Erişim Ölçeği Alt Boyutları ve Dindarlık Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

	Biliş	Duygu	Davranış	İlişki	Din Hakkında Bilgi	İslam Algısı	Dinde Aklın Yeri	İçselleştirme
Yeni Medya Okuryazarlığı	.001	-.030	-.011	.021	.074	.059	.202*	.093

*p < .01

Tablo 5'e göre yeni medya okuryazarlığı ile yalnızca Dinde Aklın Yeri alt boyutu arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = .202$, $p < .01$). Diğer DKAB ve dindarlık alt boyutlarıyla yeni medya okuryazarlığı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Bu bulgu, yeni medya okuryazarlığının özellikle dinî konularda akıl yürütme ve sorgulama boyutuyla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Bu ilişkiyi daha ileri düzeyde incelemek amacıyla çoklu regresyon analizi (stepwise) yapılmıştır.

Tablo 6. Yeni Medya Okuryazarlığı, DKAB ve Dindarlık Alt Boyutlarına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi (Stepwise)

	B	Standart Hata	β	t	p	Tolerans	VIF	Durbin-Watson
Sabit	3.107	.152		20.383	<.001			2.127
Dinde Aklın Yeri	.177	.035	.202	3.021	<.001	1.00	1.000	

$\Delta R^2 = .041$

Yordayıcılar: Dinde aklın yeri

Bağımlı Değişken: Yeni medya okuryazarlığı

Tablo 6'ya göre stepwise çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda aday değişkenler arasından yalnızca Dinde Aklın Yeri boyutu modele anlamlı katkı sağlamıştır. Bu değişken yeni medya okuryazarlığını pozitif ve anlamlı biçimde yordamaktadır ($B = .177$, $\beta = .202$, $t = 3.021$, $p < .001$). Model yeni medya okuryazarlığındaki varyansın yaklaşık %4.1'ini açıklamaktadır ($\Delta R^2 = .041$). Tolerans ve VIF değerleri çoklu doğrusal bağlantı sorununun bulunmadığını, Durbin-Watson katsayısı ise hata terimlerinin bağımsızlığı varsayımının sağlandığını göstermektedir. Bu bulgu doğrultusunda H5 hipotezi desteklenmiştir.

3.5. Yeni Medya Okuryazarlığı Alt Boyutları ile DKAB Genel Amaçlarına Erişim Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DKAB genel amaçlarına erişim düzeyi ile yeni medya okuryazarlığı alt boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 7. Yeni Medya Okuryazarlığı Alt Boyutları ile DKAB Genel Amaçlarına Erişim Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

	Din Hakkında Bilgi	İslam Algısı	Dinde Aklın Yeri	İçselleştirme	DKAB Genel Amaçlarına Erişim Toplam
Fonksiyonel Tüketim	.055	.042	.170**	.052	.091*
Eleştirel Tüketim	.105*	.099*	.240**	.148**	.171**
Fonksiyonel Üretim	.030	.008	.122**	.016	.049
Eleştirel Üretim	.051	.038	.143**	.075	.087*
Yeni Medya Okuryazarlığı Toplam	.074	.059	.202**	.093*	.122**

**p < .01, *p<.05

Tablo 7, DKAB genel amaçlarına erişim düzeyi ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin özellikle eleştirel tüketim boyutunda daha görünür olduğunu göstermektedir. Nitekim DKAB toplam puanı ile eleştirel tüketim arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r=.171$, $p<.01$). Ayrıca DKAB alt boyutları arasında en güçlü ilişkiyi Dinde Aklın Yeri boyutunun gösterdiği anlaşılmaktadır.

Bu ilişkileri yordama düzeyinde incelemek amacıyla çoklu regresyon analizi (stepwise) yapılmıştır.

Tablo 8. DKAB Genel Amaçlarına Erişim Düzeyinin Eleştirel Tüketim Boyutunu Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi (Stepwise)

	B	Standart Hata	β	t	p	Tolerans	VIF	Durbin-Watson
Sabit	3.309	.156		19.590	<.001			2.078
DKAB Genel Amaçlarına Erişim	.158	.037	.171	4.255	<.001	1.000	1.000	

$\Delta R^2 = .029$

Yordayıcılar: DKAB genel amaçlarına erişim düzeyi

Bağımlı Değişken: Eleştirel tüketim

Tablo 8'e göre DKAB genel amaçlarına erişim düzeyi, yeni medya okuryazarlığının eleştirel tüketim boyutunu pozitif ve anlamlı biçimde yordamaktadır ($\beta=.171$, $p<.001$). Model, eleştirel tüketimdeki varyansın yaklaşık %2.9'unu açıklamaktadır. Bu sonuç, DKAB eğitiminin özellikle medya içeriklerini eleştirel değerlendirme becerisiyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 9. Dinde Aklın Yeri Boyutunun Eleştirel Tüketim Boyutunu Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi (Stepwise)

	B	Standart Hata	β	t	p	Tolerans	VIF	Durbin-Watson
Sabit	2.996	.162		18.513	<.001			2.116
Dinde aklın yeri	.225	.037	.240	6.053	<.001	1.000	1.000	

 $\Delta R^2 = .058$

Yordayıcılar: Dinde aklın yeri

Bağımlı Değişken: Eleştirel tüketim

Tablo 9'a göre DKAB alt boyutlarından Dinde Aklın Yeri, eleştirel tüketim boyutunu pozitif ve anlamlı biçimde yordamaktadır ($\beta=.240$, $p<.001$). Modelin açıkladığı varyans oranı %5.8'dir. Bu bulgu, din eğitiminin akıl yürütme ve sorgulama boyutunun medya içeriklerini eleştirel tüketme becerisiyle daha güçlü biçimde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular doğrultusunda H6 hipotezi desteklenmiştir.

3.6. DKAB Genel Amaçlarına Erişim Düzeyi ile Dindarlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

DKAB alt boyutları ile dindarlık alt boyutları arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 10. DKAB Genel Amaçlarına Erişim ve Dindarlık Ölçeklerinin Alt Boyutları ile Toplam Puanları Arasındaki Korelasyonlar

	Biliş	Duygu	Davranış	İlişki	Dindarlık Toplam
Din Hakkında Bilgi	.591**	.481**	.439**	.293**	.553**
İslam Algısı	.556**	.437**	.407**	.156**	.506**
Dinde Aklın Yeri	.320**	.194**	.135**	.077	.216**
İçselleştirme	.448**	.455**	.409**	.175**	.455**
DKAB Genel Amaçlarına Erişim Toplam	.588**	.481**	.429**	.251**	.534**

**p <.01

Tablo 10'a göre DKAB genel amaçlarına erişim ölçeğinin tüm alt boyutları ile dindarlık toplam puanı arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Bu bulgu doğrultusunda H3 hipotezi desteklenmiştir. En güçlü ilişki Din Hakkında Bilgi boyutu ile dindarlık toplam puanı arasında gözlenmiştir ($r=.553$, $p<.01$). Bu bulgu, din eğitiminin özellikle bilgi boyutunun dindarlık düzeyiyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

DKAB alt boyutlarının dindarlık düzeyini yordama gücünü belirlemek amacıyla stepwise çoklu doğrusal regresyon analizi (Stepwise) yapılmıştır.

Tablo 11. DKAB Genel Amaçlarına Erişim Ölçeği Alt Boyutlarının Dindarlık Düzeyini Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi (Stepwise)

		B	Standart Hata	β	t	p	Tolerans	VIF	Durbin-Watson
1. Aşama	Sabit	1.337	.132		10.104	<.001			1.630

	Din Hakkında Bilgi	.505	.031	.553	16.253	<.001	1.000	1.000	
2. Aşama	Sabit	1.199	.134		8.928	<.001			1.630
	Din Hakkında Bilgi	.401	.039	.440	10.310	<.001	.619	1.617	
	İçselleştirme	.150	.035	.184	4.302	<.001	.619	1.617	
3. Aşama	Sabit	1.095	.138		7.962	<.001			1.630
	Din Hakkında Bilgi	.304	.050	.333	6.082	<.001	.371	2.698	
	İçselleştirme	.128	.035	.156	3.605	<.001	.592	1.688	
	İslam Algısı	.140	.045	.163	3.089	.002	.401	2.496	
4. Aşama	Sabit	1.517	.171		8.897	<.001			1.630
	Din Hakkında Bilgi	.320	.049	.350	6.468	<.001	.368	2.715	
	İçselleştirme	.151	.035	.184	4.259	<.001	.577	1.732	
	İslam Algısı	.193	.047	.224	4.144	<.001	.370	2.705	
	Dinde Aklın Yeri	-.186	.046	-.165	-4.092	<.001	.663	1.507	

1. Aşama için $\Delta R^2 = .306$; 2. Aşama için $\Delta R^2 = .327$; 3. Aşama için $\Delta R^2 = .337$; 4. Aşama için $\Delta R^2 = .356$ ($p < .05$).

Yordayıcılar: Din hakkında bilgi, içselleştirme, İslam algısı, dinde aklın yeri

Bağımlı Değişken: Dindarlık

Tablo 11'e göre stepwise çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda nihai model, dindarlık düzeyindeki varyansın yaklaşık %35.6'sını açıklamaktadır ($\Delta R^2 = .356$). Nihai modelde Din Hakkında Bilgi boyutu dindarlığı en güçlü biçimde ve pozitif yönde yordamaktadır ($\beta = .350$, $p < .001$). Bunu İslam Algısı ($\beta = .224$, $p < .001$) ve İçselleştirme ($\beta = .184$, $p < .001$) boyutları izlemektedir. Buna karşılık Dinde Aklın Yeri boyutunun dindarlık düzeyi üzerinde negatif yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir ($\beta = -.165$, $p < .001$).

Bu bulgu, DKAB alt boyutları ile dindarlığın Farklı yönlerde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bilgi, içselleştirme ve İslam algısı boyutları dindarlığı artırıcı yönde katkı sağlarken, Dinde Aklın Yeri boyutu diğer değişkenler kontrol altında tutulduğunda ters yönlü bir örüntü göstermektedir. Bu nedenle H7 hipotezi genel olarak desteklenmiştir, ancak alt boyutların etkileri yön bakımından homojen olmadığı görülmüştür.

4. Tartışma

Bu araştırmada lise mezunu bireylerin DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyleri, dindarlık düzeyleri ve yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bulgular, bu değişkenler arasında doğrusal ve tek boyutlu bir ilişki yapısından çok, boyutlara göre farklılaşan seçici bir örüntü bulunduğunu göstermektedir. Bu sonuç, dijitalleşme sürecinde dinî bilginin edinilme, yorumlanma ve dolaşıma girme

biçimlerinin değiştiğini vurgulayan literatürle uyumludur.³² Bununla birlikte, elde edilen ilişkilerin düzeyi ve yönü değişkenler arasında aynı değildir.

Araştırmanın ilk temel bulgusu, DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi ile yeni medya okuryazarlığı arasında düşük düzeyde fakat anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermiştir ($r=.122$, $p<.01$). Bu sonuç, örgün din eğitiminin bireylerin dijital içerikleri değerlendirme biçimleriyle tamamen ilişkisiz olmadığını, ancak bu ilişkinin sınırlı düzeyde kaldığını göstermektedir. Bu bulgu, medya okuryazarlığının yalnızca bir içerik bilgisi değil; teknik, bilişsel ve eleştirel boyutları olan çok boyutlu bir yeterlik alanı olduğunu vurgulayan literatürle örtüşmektedir.³³ Din-medya ilişkisine odaklanan çalışmalar, dijital ortamlarda dinî bilginin çoğullaşarak dolaşıma girdiğini ortaya koymakla birlikte, bu yaygın dolaşımın bireylerde eleştirel değerlendirme becerilerini kendiliğinden üretmediğini; aksine yeni doğrulama, yorumlama ve anlamlandırma sorunlarını beraberinde getirdiğini göstermektedir.³⁴ Bu nedenle DKAB eğitiminin yeni medya okuryazarlığıyla ilişkili olduğu söylenebilir; ancak bu ilişkinin açıklayıcı gücünün sınırlı olduğu da dikkate alınmalıdır.

Çalışmanın ikinci önemli bulgusu, dindarlık düzeyi ile YMO arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiş olmasıdır ($r=.005$, $p>.05$). Bu bulgu, dindarlığın yeni medya okuryazarlığını doğrudan açıklayan bir değişken olarak görülmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Dindarlık olgusu daha çok dinî yönelimler, inançlar ve pratiklerle şekillenirken; yeni medya okuryazarlığı içerik çözümleme, dijital farkındalık ve eleştirel değerlendirme becerileriyle ilişkilidir.³⁵ Dijitalleşen din literatüründe de bireylerin çevrim içi ortamlarda dinî içeriğe yoğun bir biçimde erişmesinin, bu içeriklerin doğruluğunu ve niyetini eleştirel bir süzgeçten geçirme kapasitesiyle zorunlu olarak örtüşmediği vurgulanmaktadır.³⁶ Nitekim Gelici'nin çalışması da gençlerin interneti dinî bilgi arayışı için aktif olarak kullandıklarını, ancak bu süreçte ciddi bir güvenilirlik sorunuyla karşılaştıklarını göstermektedir.³⁷

Araştırmanın üçüncü bulgusu, DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi ile dindarlık arasında orta düzeyde ve anlamlı bir ilişkinin bulunmasıdır. Özellikle "Din Hakkında Bilgi", "İslam Algısı" ve "İçselleştirme" boyutlarının dindarlıkla pozitif yönde anlamlı ilişkiler ($r=.553$, $r=.506$, $r=.455$) göstermesi, örgün din eğitiminin yalnızca bilişsel bir aktarım olmadığını; bireylerin tutumsal ve duyuşsal yönelimleri üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir. Din eğitimi literatüründe öğretim sürecinin bilgi kazandırmanın yanında anlamlandırma, içselleştirme ve tutum geliştirme süreçlerini de içerdiği vurgulanmaktadır.³⁸ Bu sonuç, dindarlığın çok boyutlu yapısına ilişkin literatürle de uyumludur.³⁹

Araştırmanın alt boyut düzeyindeki en dikkat çekici bulgusu, yeni medya okuryazarlığı ile DKAB ölçeğinin yalnızca "Dinde Aklın Yeri" alt boyutu arasında anlamlı

³² Çamdereli vd., *Dijitalleşen Din: Medya ve Din 2*; Gelici, "Gençlerin Dini Bilgi Edinmesinde İnternetin Rolü", 145.

³³ Aufderheide, *Media Literacy: A Report of The National Leadership Conference on Media Literacy*, 33; Hobbs, *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*, 18; Potter, *Media literacy*, 59.

³⁴ Ayşe Zişan Furat, "Din Eğitimi Ekseninde Türkiye'de Medya ve Din Araştırmaları", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2019), 29-51; Samar - Kandemir, *Dijital Dünyada Din ve Medya*, 9.

³⁵ Glock - Stark, *Religion and Society in Tension*, 70; Hood vd., *The Psychology of Religion*, 35; Potter, *Media literacy*, 59.

³⁶ Çamdereli vd., *Dijitalleşen Din: Medya ve Din 2*; Samar - Kandemir, *Dijital Dünyada Din ve Medya*.

³⁷ Gelici, "Gençlerin Dini Bilgi Edinmesinde İnternetin Rolü", 156.

³⁸ Kaymakcan - Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi*, 137; MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, 5-10.

³⁹ Yapıcı, "Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık", 77.

bir ilişki ($r=.202$) bulunmasıdır. Bu boyutun hem korelasyon analizinde anlamlı olması hem de stepwise regresyonda yeni medya okuryazarlığını tek başına yordaması, çalışmanın ayırt edici sonuçlarından biridir. Bu bulgu, din eğitiminde akıl yürütme, sorgulama ve değerlendirme boyutlarının medya okuryazarlığıyla daha yakın ilişkili olduğunu göstermektedir. Yeni medya okuryazarlığının eleştirel boyutunun içeriklerin doğruluğunu, örtük niyetini ve manipülatif etkilerini sorgulamayı gerektirdiği düşünüldüğünde, dinî meselelerde akli merkeze alan bir eğitim çıktısının eleştirel medya tüketimini beslemesi kuramsal olarak son derece tutarlıdır.⁴⁰ DKAB alt boyutları içinde "Dinde Aklın Yeri" boyutunun yeni medya okuryazarlığının "Eleştirel Tüketim" boyutunu anlamlı biçimde yordaması ($\beta =.240$, $p < .001$) bu örüntüyü desteklemektedir. Furat⁴¹ ve Nazıroğlu,⁴² dinî medya okuryazarlığını din eğitimi bağlamında bağımsız bir yeterlik alanı olarak tartışırken tam da bu sorgulama ve değerlendirme eksenine dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, Dinde Aklın Yeri boyutunun öne çıkması, din eğitiminin medya okuryazarlığıyla kesişim alanının özellikle değerlendirme ve sorgulama ekseninde ortaya çıktığını göstermektedir.

Çalışmada elde edilen istatistiksel modellerin daha derinlikli bir analizini gerektiren diğer bir bulgu ise DKAB alt boyutlarının dindarlık düzeyini yordamasına ilişkin Tablo 11'deki sonuçlardır. Analizde "Din Hakkında Bilgi", "İslam Algısı" ve "İçselleştirme" boyutları dindarlığı pozitif yönde yordarken; "Dinde Aklın Yeri" boyutunun istatistiksel davranışında dikkat çekici bir sapma gözlemlenmiştir. İki değişkenli korelasyon analizinde bu boyut ile dindarlık arasında pozitif yönde ($r=.216$) anlamlı bir ilişki bulunmasına rağmen, diğer DKAB alt boyutlarıyla birlikte regresyon modeline dâhil edildiğinde regresyon katsayısının ($\beta=-.165$) negatife döndüğü görülmüştür. İstatistiksel literatürde "baskılayıcı etki" olarak tanımlanan bu durum,⁴³ modele giren diğer güçlü yordayıcıların ortak varyansı kontrol edildiğinde, "Dinde Aklın Yeri" değişkeninin dindarlık içindeki özgül varyansının ters yönlü çalıştığını göstermektedir. Din ve medyanın karşılıklı etkileşim içinde dönüşen alanlar olduğunu vurgulayan çalışmalar da bu ilişkinin basit ve tek yönlü okunmaması gerektiğini göstermektedir.⁴⁴ Bu nedenle dindarlığın negatif katsayısı, ancak model içindeki diğer değişkenlerle birlikte ve ilişki düzeyinde değerlendirilmelidir. Bu bağlamda bulgu, akıl yürütme boyutunun dindarlığı doğrudan azalttığı şeklinde değil; aksine, bilişsel ve duyuşsal öğrenme alanları sabit tutulduğunda, dinde eleştirel sorgulama ve akıl yürütme eğiliminin, bazı geleneksel veya dogmatik dindarlık kabulleriyle yapısal bir gerilim içinde olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

DKAB alt boyutlarının dindarlık düzeyini yordamasına ilişkin bulgular da önemlidir. Nihai modelde Din Hakkında Bilgi, İçselleştirme ve İslam Algısı boyutlarının dindarlığı pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Bu sonuç, din eğitiminin bilgi, tutum ve içselleştirme boyutlarının dindarlıkla anlamlı biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir.⁴⁵ Buna karşılık Dinde Aklın Yeri boyutunun dindarlık düzeyini negatif yönde yordaması daha dikkatli yorumlanmalıdır. Bu bulgu, doğrudan bir değer

⁴⁰ Douglas Kellner - Jeff Share, "Toward Critical Media Literacy: Core Concepts, Debates, Organizations, and Policy", *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 26/3 (2005), 371.

⁴¹ Furat, "Din Eğitimi Ekseninde Türkiye'de Medya ve Din Araştırmaları", 42.

⁴² Bayram Nazıroğlu, "Din Eğitiminin Gerekliği Açısından Dini Medya Okuryazarlığı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/2 (2015), 218.

⁴³ Field, *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*, 355.

⁴⁴ Çuhadar, "Dijital Din ve Diyanet", 213-215; Menekşe, "Dinin Dijitalleşmesi ve Mobil Uygulamalar", 151-152; Gelici, "Gençlerin Dini Bilgi Edinmesinde İnternetin Rolü", 145.

⁴⁵ Glock - Stark, *Religion and Society in Tension*, 70; Yapıcı, "Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık", 77.

yargısına veya nedensel sonuca dönüştürülmemelidir. Bulguların gösterdiği şey, diğer boyutlar kontrol altında tutulduğunda bu alt boyutun dindarlıkla farklı yönlü bir ilişki sergilediğidir. Dijitalleşmenin din dili, dinî otorite ve anlamlandırma çerçevesi üzerindeki etkilerine işaret eden çalışmalar da bu sonucun tek boyutlu okunmaması gerektiğini düşündürmektedir.⁴⁶

Metodolojik bir sınırlılık ve bağlam olarak, çalışmada kurulan çoklu doğrusal regresyon analizlerinde değişkenlerin modele dâhil edilme yönü kuramsal varsayımlara dayandırılmıştır. Din eğitiminin, bireyin tutum ve yönelimlerini şekillendirdiği kabulünden hareketle DKAB bağımsız, dindarlık bağımlı değişken olarak konumlandırılmıştır. Ancak araştırmanın kesitsel doğası gereği, bu analizler kesin bir nedensellikten ziyade varyans açıklama gücünü göstermektedir. Ayrıca, DKAB ve dindarlık değişkenlerinin yeni medya okuryazarlığını yordadığı modellerde elde edilen belirlilik katsayılarının ($R^2=.022$ ve $R^2=.041$) görece düşük olduğu dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte sosyal bilimlerde araştırmalarında, özellikle insan davranışı ve medya tüketimi gibi çok boyutlu yapılarda düşük R^2 değerlerinin yaygın olduğu ve yordayıcıların anlamlılığının ($p<.05$) varyansın küçüklüğüne rağmen teorik bir değer taşıdığı unutulmamalıdır. Modeller istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar üretse de etki büyüklüklerinin zayıf olması, yeni medya okuryazarlığı gibi çok katmanlı bir yapının yalnızca din eğitimi ve dindarlık çıktılarıyla açıklanamayacağını; bilişsel, sosyokültürel ve teknolojik birçok faktörün sürece dâhil olduğunu doğrulamaktadır.⁴⁷ Ek olarak, araştırmanın öz-bildirim ölçeklerine dayalı yapısı, katılımcıların gerçek yeni medya okuryazarlığı performans düzeylerinden ziyade kendi algılarını yansıttıkları gerçeğini bir sınırlılık olarak barındırmaktadır. Bu nedenle sonuçlar nedensel değil, ilişki düzeyinde yorumlanmalıdır. Ayrıca yeni medya okuryazarlığı gibi karmaşık bir yapının yalnızca öz-bildirim yoluyla ölçülmesi, bireylerin gerçek performans düzeylerini tam olarak yansıtmayabilir. Buna rağmen çalışma, din eğitimi ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin hangi boyutlarda daha görünür olduğunu göstermesi bakımından önemli bir katkı sunmaktadır.

En nihayetinde bu araştırma, DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi ile dindarlık arasında güçlü bir bağ bulunduğunu; yeni medya okuryazarlığı ile ilişkinin ise daha çok din eğitiminin akıl yürütme ve eleştirel değerlendirme boyutunda yoğunlaştığını göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, din eğitimi ile medya okuryazarlığı arasında tek çizgili bir ilişki değil, boyutlara göre farklılaşan seçici bir ilişki yapısı bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç

Bu araştırma, lise mezunu bireylerin DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyleri, dindarlık düzeyleri ve yeni medya okuryazarlıkları arasındaki ilişkileri ampirik olarak incelemiştir. Elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu değişkenler arasında tek yönlü ve homojen bir ilişki örüntüsünden ziyade, alt boyutlara göre farklılaşan sınırlı ve seçici ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Bu yönüyle çalışma, din eğitimi, dindarlık ve yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin doğrusal ve bütün boyutlarda eşit güçte işlemediğini; buna karşılık belirli boyutlarda daha görünür hâle gelen çok katmanlı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

⁴⁶ Zafer Çaylı, "Dijitalleşmenin Teistik Dinlere Etkisi; İman, İbadet ve Din Dili Problemleri", *Dijital Dönüşüm ve Din*, ed. Rıdvan Demir - Hasan Sarı (İstanbul: Kitap Dünyası, 2024), 157.

⁴⁷ Livingstone, "Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies", 6; Potter, *Media literacy*, 71.

Araştırmanın temel bulgularından biri, DKAB dersi genel amaçlarına erişim düzeyi ile yeni medya okuryazarlığı arasında düşük düzeyde fakat istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmasıdır. Bu bulgu, örgün din eğitiminin dijital içeriklerle kurulan ilişki açısından tamamen etkisiz olmadığını, ancak bu etkinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Buna karşılık dindarlık düzeyi ile yeni medya okuryazarlığı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Bu durum, dindarlığın tek başına bireyin dijital ortamlardaki bilgi akışını eleştirel biçimde değerlendirme yeterliğini açıklayan bir değişken olarak görülemeyeceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla araştırma, yeni medya okuryazarlığı ile daha çok dinî yönelimlerin düzeyi arasında değil, din eğitiminin belirli bilişsel ve pedagojik boyutları arasında anlamlı bir temas alanı bulunduğunu düşündürmektedir.

Çalışmanın en dikkat çekici sonucu ise, DKAB dersi genel amaçlarına erişim ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin bütün boyutlarda eşit dağılmaması; özellikle bu ilişkinin en belirgin biçimde “Dinde Aklın Yeri” boyutunda ortaya çıkmasıdır. Söz konusu boyutun, yeni medya okuryazarlığının özellikle “Eleştirel Tüketim” alt boyutunu anlamlı biçimde yordaması, araştırmanın en önemli bulgusu olarak değerlendirilebilir. Bu bulgu, din eğitimi ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki ilişkinin salt dinî bilgi aktarımı ya da inanç düzeyi üzerinden değil; akıl yürütme, sorgulama ve eleştirel değerlendirme gibi bilişsel süreçler üzerinden daha anlamlı biçimde kurulabileceğini göstermektedir.

Bununla birlikte, araştırmada elde edilen ilişkilerin düşük düzeyde olması ve açıklanan varyans oranlarının sınırlı kalması, bulguların dikkatli yorumlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle çalışmanın sonuçları, güçlü nedensel çıkarımlar olarak değil; din eğitimi ile yeni medya okuryazarlığı arasındaki muhtemel kesişim alanlarını görünür kılan sınırlı ama anlamlı göstergeler olarak değerlendirilmelidir.

Genel olarak değerlendirildiğinde bu çalışma; dijital çağda din eğitiminin yalnızca dinî bilgi aktarımıyla sınırlandırılmayacağını ortaya koymaktadır. Bulgular, din eğitiminin aynı zamanda bireyin dijital ortamlarda karşılaştığı dinî içerik ve söylemleri sorgulama, değerlendirme ve doğrulama kapasitesiyle birlikte düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede ‘dinî medya okuryazarlığı’, bu araştırmada doğrudan ölçülmüş bir yapı olmamasına rağmen elde edilen bulguların yorumlanmasından hareketle günümüz din eğitimine dâhil edilmesi gereken önemli bir beceri olarak değerlendirilmelidir.

Öneriler

Program Geliştirmeye Yönelik Öneriler

Araştırma bulguları, DKAB dersi öğretim programlarının salt bilgi aktarımı odaklı yapıdan sıyrılarak; dijital içerik değerlendirme, eleştirel düşünme ve sorgulama becerilerini merkeze alan bir vizyonla güncellenmesi gerektiğini göstermektedir. Özellikle “Dinde Aklın Yeri” alt boyutunun yeni medya okuryazarlığı ve eleştirel tüketim ile kurduğu güçlü istatistiksel ilişki dikkate alındığında, müfredat geliştirme çalışmalarında rasyonel düşünmeyi ve bilgi doğrulama pratiklerini teşvik eden kazanımların daha görünür hâle getirilmesi elzemdir. Yeni medya ekosisteminin getirdiği riskler karşısında, öğrencilere “dinî medya okuryazarlığı” becerisi kazandıracak disiplinler arası ünite veya temaların öğretim programlarına entegre edilmesi önerilmektedir.

Öğretim Uygulamaları ve Öğretmen Eğitimine Yönelik Öneriler

Bulgular ışığında, din eğitiminin yeni medya okuryazarlığı ile en çok eleştirel değerlendirme boyutunda kesiştiği gerçeğinden hareketle, sınıf içi öğretim uygulamalarının bu yönde zenginleştirilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin dijital mecralarda karşılaştıkları popüler dinî söylemler, anonim fetvalar veya algoritmik yönlendirmeler üzerinden analitik tartışma, kaynak karşılaştırma ve doğrulama (teyit) etkinlikleri yapmalarına olanak tanınmalıdır. Eş zamanlı olarak, DKAB öğretmen adaylarının ve görevdeki öğretmenlerin bu süreçleri yönetebilecek donanıma sahip olmaları hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlerin dijital içerik çözümleme, bilgi doğrulama ve çevrim içi dinî söylemleri pedagojik açıdan değerlendirme kapasitelerini artıracak hizmet içi eğitim ve atölye çalışmalarıyla desteklenmeleri önerilmektedir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Mevcut araştırma, öz-bildirim ölçeklerine dayalı ilişkisel bir desenle yürütülmüştür. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, yeni medya okuryazarlığı becerilerinin bireylerin kendi beyanları yerine, doğrudan performans temelli (örneğin; senaryo tabanlı dijital içerik doğrulama görevleri) ölçme araçları ile sınanması, elde edilecek bulguların geçerliğini daha da güçlendirecektir. Ayrıca, "Dinde Aklın Yeri" boyutunun dindarlıkla ve yeni medya okuryazarlığıyla kurduğu farklı yönlü ve karmaşık ilişkiler ağının doğasını, altında yatan sosyolojik ve psikolojik dinamikleri daha derinlemesine anlayabilmek için nitel ve karma yöntemli araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Son olarak, dijital bilgi tüketim pratiklerinin kültürel ve sosyoekonomik bağlamdan bağımsız olmadığı gerçeğinden hareketle, farklı demografik ve bölgesel özelliklere sahip örneklem gruplarıyla yürütülecek karşılaştırmalı çalışmaların din eğitimi literatürüne önemli katkılar sunacağı öngörülmektedir.

Kaynakça

- Aufderheide, Patricia. *Media Literacy: A Report of The National Leadership Conference on Media Literacy*. Washington, D.C.: Communications and Society Program, The Aspen Institute, 1993.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2017.
- Çakmak, Ahmet - Ay, Mustafa Fatih. "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Genel Amaçlarına Erişim Düzey Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Değerler Eğitimi Dergisi* 14/31 (2016), 43-66.
- Çamdereli, Mete vd. (ed.). *Dijitalleşen Din: Medya ve Din 2*. İstanbul: Köprü Kitapları, 2015.
- Çaylı, Zafer. "Dijitalleşmenin Teistik Dinlere Etkisi; İman, İbadet ve Din Dili Problemleri". *Dijital Dönüşüm ve Din*. ed. Rıdvan Demir - Hasan Sarı. 151-190. İstanbul: Kitap Dünyası, 2024.
- Çuhadar, Mustafa. "Dijital Din ve Diyanet". *Dijitalleşen Din*. ed. Mete Çamdereli vd. 175-222. İstanbul: Köprü Kitapları, 2015.
- Faul, Franz vd. "Statistical Power Analyses Using G*Power 3.1: Tests for Correlation and Regression Analyses". *Behavior Research Methods* 41/4 (2009), 1149-1160. <https://doi.org/10.3758/BRM.41.4.1149>
- Fidell, Linda S. - Tabachnick, Barbara. *Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı*. çev. Mustafa Baloğlu. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Field, Andy P. *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. London: Sage Publications Inc, 2018.
- Furat, Ayşe Zişan. "Din Eğitimi Ekseninde Türkiye'de Medya ve Din Araştırmaları". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2019), 29-51.
- Gelici, Zehra. "Gençlerin Dini Bilgi Edinmesinde İnternetin Rolü". *Dijital Dünyada Din ve Medya*. ed. Mahmut Samar - Ahmet Mekin Kandemir. 141-160. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Glock, Charles Y. - Stark, Rodney. *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally & Company, 1966.
- Gravetter, Frederick J. vd. *Essentials of Statistics For The Behavioral Sciences*. Boston: Cengage Learning, Tenth edition., 2021.
- Hobbs, Renee. *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*. Washington, D.C.: Aspen Institute, 2010.
- Hood, Ralph W. vd. *The Psychology of Religion: An Empirical Approach*. New York: The Guilford Press, 2018.
- Hoover, Stewart M. - Nabil Echchaibi (ed.). *The Third Spaces of Digital Religion*. London: Routledge, 2023. <https://doi.org/10.4324/9781003048190>
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 8. Baskı., 2010.
- Hökelekli, Hayati. "Gençlik ve Din". *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. 9-32. Değerler Eğitimi Merkezi yayınları. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi (DEM), 2015.
- Jenkins, Henry. *Convergence Culture*. New York; London: New York University Press, 2008.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar ilkler teknikler*. Ankara: Nobel, 2018.
- Kaymakcan, Recep - Hasan Meydan (ed.). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.

- Kellner, Douglas - Share, Jeff. "Toward Critical Media Literacy: Core concepts, debates, organizations, and policy". *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 26/3 (2005), 369-386.
- Koç, Mustafa - Barut, Esra. "Development and Validation of New Media Literacy Scale (NMLS) for University Students". *Computers in Human Behavior* 63 (2016), 834-843. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.06.035>
- Korkmaz, Sezai. "Din Bilimlerinde Korelasyon ve Regresyon Analizleri". *Din Bilimlerinde Nicel Yöntem. Teorik Temel, Analiz, Yorumlama ve Raporlama*. ed. Ali Ayten. 73-93. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2022.
- Krejcie, Robert V. - Morgan, Daryle W. "Determining Sample Size for Research Activities". *Educational and Psychological Measurement* 30/3 (Eylül 1970), 607-610. <https://doi.org/10.1177/001316447003000308>
- Livingstone, Sonia. "Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies". *The Communication Review* 7/1 (2004), 3-14. <https://doi.org/10.1080/10714420490280152>
- Lovink, Geert. *Sosyal Medyanın Dipsiz Kuyusu*. İstanbul: Otonom Politika, 2017.
- MEB. *DKAB Dersi Öğretim Programı: (İlkokul 4 ve Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- MEB. *DKAB Dersi Öğretim Programı: (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.
- MEB. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara, 2010.
- Menekşe, Ömer. "Dinin Dijitalleşmesi ve Mobil Uygulamalar". *Dijitalleşen Din*. ed. Mete Çamdereli vd. 151-174. İstanbul: Köprü Kitapları, 2015.
- Nazıroğlu, Bayram. "Din Eğitiminin Gerekliği Açısından Dini Medya Okuryazarlığı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/2 (2015), 191-220.
- Ok, Üzeyir. "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 528-549.
- Önder. "İmam Hatiplerin Tüm Okullara Oranı 13,5". <https://onder.org.tr/>. 2022. Erişim 15 Şubat 2023. <https://onder.org.tr/tr/Haber/imam-hatiplerin-tum-okullara-orani-135-hb2efb4>
- ÖSYM. "YKS'ye ilk kez 3 milyonun üzerinde başvuru geldi (25.03.2022)", 2022. <https://www.osym.gov.tr/TR,22695/yksye-ilk-kez-3-milyonun-uzerinde-basvuru-geldi-25032022.html>
- Potter, W. James. *Media literacy*. Los Angeles: SAGE Publications, Eighth edition., 2016.
- Samar, Mahmut - Ahmet Mekin Kandemir (ed.). *Dijital Dünyada Din ve Medya*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Tüfekçi, Zeynep. "Algorithmic Harms beyond Facebook and Google: Emergent Challenges of Computational Agency". *Colorado Technology Law Journal* 13 (2015), 203-218.
- Yapıcı, Asım. "Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 75-117.